

Skarga nadzwyczajna w polskim postępowaniu cywilnym*

1. Pewność prawa wymaga szacunku dla zasady formalnej prawomocności orzeczeń oraz skutków powagi rzeczy osądzonej w postępowaniu cywilnym. Dbalność o wydanie prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy cywilnej ma szczególne znaczenie do chwili uzyskania prawomocnego wyroku, natomiast po uzyskaniu prawomocności dalsze ewentualne badanie sprawy powinno mieć charakter wyjątkowy¹. Należy dążyć do podnoszenia jakości oraz poziomu orzekania, lecz cel ten nie musi być osiągany wyłącznie przez zwiększanie liczby możliwych środków o charakterze kontrolnym². W europejskiej kulturze prawnej obserwuje się tendencję do ograniczania katalogu i zakresu środków zaskarżenia³. W polskim orzecznictwie i w nauce prawa procesowego przyjmuje się zgodnie, że prawo do sądu wymaga zagwarantowania dostępu do sądu, zapewnienia rzetelnej procedury sądowej oraz gwarantuje uzyskanie wyroku. Nie obejmuje natomiast uprawnienia do kwestionowania rozstrzygnięć sądowych⁴, a tym bardziej nie zapewnia możliwości podważania prawomocnych wyroków sądu⁵.

Występowanie różnego rodzaju uchybień jest jednak nieuchronne. Głównymi przyczynami wadliwości orzeczeń są błędy w rozumowaniu, zarów-

* Artykuł został opublikowany w języku angielskim (*Extraordinary Complaint in Civil Proceedings under the Polish Law*) w AJEE Journal (Access to Justice in Eastern Europe) 2019, nr 1, s. 31–44.

¹ T. Ereciński, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, *Środki zaskarżenia*, t. III, cz. 1, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 31 i n.

² W. Siedlecki, *Z prac Komisji Kodyfikacyjnej nad nowym kodeksem postępowania cywilnego PRL*, *Studia Cywilistyczne* 1961, t. I, s. 287 i n.; T. Ereciński, *Ograniczenia w dostępności do kasacji w sprawach cywilnych*, [w:] *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci sędziego Janusza Pietrzykowskiego*, Warszawa 2000, s. 73 i n.

³ M. Michalska-Marciniak, *Formy ograniczenia dostępu do sądu wyższego w sprawach cywilnych (analiza modelu teoretycznego)*, [w:] *Aequitas sequitur legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek, Warszawa 2014, s. 379 i n.

⁴ A. Zieliński, *Konstytucyjny standard instancyjności postępowania sądowego*, *PiP* 2005, nr 11, s. 4 i n.

⁵ T. Zembrzuski, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 76 i n. oraz cyt. tam lit.

no występujące na płaszczyźnie prawnej albo faktycznej, jak również błędy w postępowaniu. Różnorodność w zakresie wykładni i stosowania prawa oraz ułomność ludzkiej natury sprawiają, że potrzeba i konieczność istnienia rozbudowanego systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym nie budzi wątpliwości.

W polskim postępowaniu cywilnym środki prawne służące eliminacji wydanego wadliwego orzeczenia sądu nie stanowią jednolitej grupy⁶. Mogą mieć pełny lub ograniczony charakter z perspektywy katalogu i rodzajów uchybień, które mogą uzasadniać zakwestionowanie rozstrzygnięcia sądu. Zaskarżenie orzeczenia co do zasady zmierza do uchylecia lub zmiany rozstrzygnięcia, chyba że ustawodawca określi szczególne następstwa procesowe. Zwykle (zwyczajne) środki zaskarżenia służą do zaskarżania nieprawomocnych rozstrzygnięć, natomiast nadzwyczajne środki zaskarżenia umożliwiają kwestionowanie prawomocnych orzeczeń sądu. Rolę i znaczenie mechanizmów zaliczanych do tej drugiej kategorii należy postrzegać z perspektywy zapewnienia prawidłowości orzekania, jak również w kontekście jednolitości wykładni i stosowania prawa przez organy wymiaru sprawiedliwości⁷. Ich liczba i charakter na przestrzeni lat podlegały znaczącym zmianom.

2. System środków zaskarżenia w polskim postępowaniu cywilnym na przestrzeni lat podlegał znaczącej ewolucji. Dokonywane zmiany i przekształcenia stanowiły efekt dyskusji i debaty środowisk prawniczych po zmianach ustrojowych, społecznych i politycznych dokonanych w Polsce w 1989 r. Poszukiwano optymalnych rozwiązań⁸, które powinny gwarantować stronie prawo do rzetelnego procesu oraz możliwość realizacji postulatu bezbłędności wydawanych przez sądy orzeczeń dzięki wprowadzeniu i określeniu charakteru i granic środków zaskarżenia. Starano się uwzględnić rolę i znaczenie prawomocności i stabilności orzeczeń sądowych⁹.

Do najważniejszych zmian zalicza się dokonaną w 1996 r.¹⁰ rezygnację z systemu rewizyjnego opartego na rewizji do sądu drugiej instancji, uzupełnianego rewizją nadzwyczajną jako pozainstancyjnym środkiem zaskarżenia prawomocnych orzeczeń. Polski ustawodawca, wzorując się na przedwojennych

⁶ S. Hanausek, *System zaskarżania orzeczeń sądowych w nowym polskim postępowaniu cywilnym*, Studia Cywilistyczne 1967, nr 9, s. 141 i n.

⁷ Zob. J. Gudowski, *Pogląd na kasację*, [w:] *Proces cywilny. Nauka. Kodyfikacja. Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 155 i n.

⁸ T. Ereciński, *Kilka uwag o modelu kasacji w sprawach cywilnych*, [w:] *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci prof. Tomasza Dybowskiiego*, Studia Iuridica 1994, t. XXI, s. 97 i n.

⁹ P. Grzegorzczak, *Stabilność prawomocnych orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych*, [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 151 i n.

¹⁰ Ustawa z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 1996 r. Nr 43, poz. 189).

rozwiązaniach procesowych, przywrócił¹¹ system apelacyjno-kasacyjny¹². Apelacja powróciła na miejsce rewizji¹³, natomiast rewizja nadzwyczajna jako środek nieprzystający do standardów państwa prawa została zastąpiona kasacją¹⁴. Kolejnym ważnym krokiem przebudowy systemu środków zaskarżenia było przekształcenie w 2004 r.¹⁵ kasacji w skargę kasacyjną i nadanie jej charakteru nadzwyczajnego środka zaskarżenia¹⁶.

Etapowa ewolucja przywróciła instrumenty procesowe występujące w systemach państw Europy Zachodniej oraz doprowadziła ostatecznie do odejścia od systemu trójinstancyjnego na rzecz systemu dwuinstancyjnego opartego na czterostopniowej strukturze sądów. Dwuinstancyjność postępowania sądowego oraz prawo do zaskarżenia orzeczenia sądu pierwszej instancji znajduje odzwierciedlenie w Konstytucji RP – art. 78¹⁷ oraz art. 176 ust. 1¹⁸. Jest ona w pełni wystarczająca dla realizacji celu, jaki powinien spełniać system zaskarżania orzeczeń sądowych zarówno z perspektywy wymagań konstytucyjnych, jak i standardów międzynarodowych¹⁹.

Podstawowym zwyczajnym środkiem zaskarżenia od orzeczeń merytorycznych jest apelacja, która przysługuje od każdego merytorycznego orzeczenia sądu pierwszej instancji, natomiast od orzeczeń niemerytorycznych przysługuje zażalenie we wskazanych w ustawie wypadkach. Do nadzwyczajnych środków zaskarżenia przysługujących od orzeczeń formalnie prawomocnych zalicza się skargę kasacyjną, skargę o wznowienie postępowania oraz skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia²⁰. Pierwsze dwie

¹¹ System apelacyjno-kasacyjny funkcjonował w Polsce do 1950 r., kiedy to wiele rozwiązań procesowych zostało dostosowanych do rozwiązań sowieckich; zob. Z. Resich, *Nauka o ustroju organów ochrony prawnej*, Warszawa 1970, s. 128 i n.

¹² S. Rudnicki, *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, Przegląd Sądowy 1993, nr 6, s. 42 i n.

¹³ Model rewizyjny funkcjonował w Polsce ponad 40 lat. Na temat zalet i mankamentów tej instytucji zob. J. Gudowski, *Pogląd na apelację*, [w:] *Aurea Praxis. Aurea Theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 246 i n.

¹⁴ T. Ereciński, *O nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w ogólności*, Przegląd Sądowy 1996, nr 10, s. 8 i n.

¹⁵ Ustawa z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98).

¹⁶ T. Zembruski, *Ewolucja charakteru skargi kasacyjnej w polskim postępowaniu cywilnym*, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 329 i n.

¹⁷ Zgodnie z art. 78 Konstytucji każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa.

¹⁸ Zgodnie z art. 176 ust. 1 Konstytucji postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne.

¹⁹ W. Siedlecki, *System środków zaskarżania według nowego kodeksu postępowania cywilnego*, PiP 1965, nr 5–6, s. 696 i n.

²⁰ Szczególny charakter ma prowadzone przed Sądem Najwyższym postępowanie wywołane wnioskiem Prokuratora Generalnego o unieważnienie orzeczenia wydanego

skargi mają charakter kasatoryjny, tzn. umożliwiają uchylene prawomocnego orzeczenia. Ostatnia z nich służy ocenie legalności działalności jurysdykcyjnej sądów powszechnych i umożliwia uzyskanie prejudykatu w celu dochodzenia odszkodowania w związku z odpowiedzialnością państwa za szkody wyrządzone działaniem jego organów²¹.

Funkcjonowanie systemu nadzwyczajnych środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym spotyka się z pozytywną oceną. Wyrażane bywa przekonanie, że system ten jest rozbudowany ponad miarę wymaganą przez Unię Europejską, zobowiązania międzynarodowe, a nawet ponad potrzeby adresatów norm procesowych²². Polski ustawodawca uległ jednak pokusie dalszego multiplikowania instrumentów o charakterze kontrolnym. Ustawa o Sądzie Najwyższym z 8.12.2017 r.²³ wprowadziła nowy środek prawny umożliwiający obalenie prawomocnych rozstrzygnięć kończących postępowanie w sprawie²⁴ – skargę nadzwyczajną. Ustawa weszła w życie 3.04.2018 r.

Zdaniem twórców aktu prawnego w systemie nadzwyczajnych środków zaskarżenia istniała luka wymagająca uzupełnienia. Twierdzono, że dotychczasowe instrumenty skargowe są „niewystarczające do ochrony konstytucyjnych wolności i praw obywateli, w przypadku ich naruszenia wyrokami sądów”, ze względu na fakt, że „w obrocie prawnym pojawiają się prawomocne orzeczenia, którym daleko do oczekiwanych standardów”²⁵. Wprowadzenie nowej skargi miało stanowić, w ocenie autorów projektu, odpowiedź na bardzo niskie zaufanie obywateli do wymiaru sprawiedliwości.

3. Ustawodawca określił skargę nadzwyczajną jako „radykalnie inny środek instytucji kontroli zapadłych orzeczeń sądowych”, którego zadaniem jest korygowanie prawomocnych orzeczeń sądowych²⁶. W uzasadnieniu projektu ustawy o skardze nadzwyczajnej odwołano się jednak wprost do instytucji rewizji nadzwyczajnej, czyli do charakterystycznego dla poprzedniej epoki prawa socjalistycznego pozainstancyjnego środka obalania prawomocnych orzeczeń, wzo-

w sprawie, która ze względu na osobę nie podlegała w chwili orzekania orzecznictwu sądów polskich lub w której droga sądowa była niedopuszczalna (art. 96 ustawy o Sądzie Najwyższym).

²¹ J. Gudowski, *Węzłowe problemy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, Przegląd Sądowy 2006, nr 1, s. 4 i n.

²² A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga nadzwyczajna i wniosek o unieważnienie prawomocnego orzeczenia według ustawy o Sądzie Najwyższym z 8.12.2017 r.*, [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018, s. 58.

²³ Dz.U. z 2018 r., poz. 5 ze zm.

²⁴ Ustawa ma zastosowanie w sprawach cywilnych i sprawach karnych. Nie odnosi się do postępowania sądowo-administracyjnego. Dalsze uwagi są poświęcone zagadnieniom prawa cywilnego procesowego.

²⁵ Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 2003 (uzasadnienie projektu ustawy z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym).

²⁶ Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 2003.

rowanego na rozwiązaniach procesowych ZSRR²⁷. Rewizja nadzwyczajna była tworem państwa totalitarnego, w którym nie obowiązywały standardy podziału władzy, niezależności sądów i niezawisłości sędziów²⁸. Ówczesny proces socjalistyczny zakładał zbieżność interesów jednostki i państwa, a zasada dyspozycyjności oznaczała, że przysługujące stronie prawa miały być realizowane w sposób zgodny z interesami socjalizmu²⁹. Wszystkie systemy socjalistyczne przewidywały, poza wznowieniem postępowania, tak ukierunkowaną rewizję nadzwyczajną, która miała gwarantować zgodność wyroków z tzw. prawdą obiektywną³⁰.

Rewizja nadzwyczajna, obowiązująca w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³¹, umożliwiała organom państwowym zaskarżenie każdego prawomocnego orzeczenia³² „w interesie społecznym”³³ w razie „rażącego naruszenia prawa lub interesu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”³⁴. Środek ten miał umożliwiać „naprawienie krzywdy wyrządzonej przez uchybienia w zakresie wymiaru sprawiedliwości”³⁵. Podstawą rewizji nadzwyczajnej mogło być nie tylko naruszenie prawa, lecz także niezgodność ustaleń z rzeczywistym stanem rzeczy, co miało wówczas gwarantować dojsię do prawdy nawet już po uprawomocnieniu się wyroków³⁶.

Legitymacja do wniesienia rewizji nadzwyczajnej nie przysługiwała stronie. Takie uprawnienie miał wyłącznie Minister Sprawiedliwości, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Minister Pracy, Płacy i Spraw Socjalnych w sprawach z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych.

Rewizja nadzwyczajna wielokrotnie bywała przedmiotem manipulacji organów władzy³⁷. W praktyce skarga służyła „przede wszystkim interesowi państwa ludowego”, a środek ten z perspektywy historycznej został bardzo

²⁷ J. Krajewski, *Nadzór judykacyjny nad prawomocnymi orzeczeniami w polskim procesie cywilnym*, Toruń 1963, s. 36 i n.; Z. Resich, *Rewizja nadzwyczajna w procesie cywilnym*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. XXV–XXVI, s. 245 i n.

²⁸ T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych*, *Przegląd Sądowy* 2019, nr 2, s. 10 i n.

²⁹ J. Krajewski, *Nadzór judykacyjny...*, s. 101.

³⁰ J. Krajewski, *Nadzór judykacyjny...*, s. 106 i n.; K. Piasecki, *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny*, Warszawa 1970, s. 53.

³¹ Instytucja kontroli prawomocnych orzeczeń została najpierw wprowadzona do kodeksu wojskowego postępowania karnego z 1945 r.

³² Możliwe było również zaskarżenie rewizją nadzwyczajną samego uzasadnienia orzeczenia; zob. B. Dobrzański, J. Krajewski, *Środki odwoławcze. Wznowienie postępowania. Rewizja nadzwyczajna*, Katowice 1965–1966, s. 76 i n.

³³ A. Miączyński, *Z dyskusyjnej problematyki rewizji nadzwyczajnej w postępowaniu cywilnym*, *Studia Cywilistyczne* 1967, t. X, s. 146 i n.; F. Rusek, *Założenia i podstawy rewizji nadzwyczajnej*, *Nowe Prawo* 1973, nr 9, s. 1225 i n.

³⁴ Art. 417 § 1 k.p.c. z 1964 r.

³⁵ J. Krajewski, *Nadzór judykacyjny...*, s. 105.

³⁶ S. Kalinowski, *Rewizja nadzwyczajna w polskim procesie karnym*, Warszawa 1954, s. 35.

³⁷ T. Ereciński, *Kilka uwag...*, s. 95.

krytycznie oceniony³⁸. Stanowił jednak wzór dla współczesnego ustawodawcy, który odtworzył wiele ówczesnych mechanizmów, jednocześnie dostosowując nowy instrument do warunków obecnego ustroju³⁹. Nowa instytucja nie mogła wprost powielać wcześniejszych rozwiązań, jednak między obowiązującą skargą nadzwyczajną a wcześniejszą rewizją nadzwyczajną można zaobserwować wiele konstrukcyjnych podobieństw.

Skarga nadzwyczajna została ukształtowana jako nadzwyczajny środek zaskarżenia. Przysługuje od prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych, co świadczy o niezaskarżalności orzeczeń Sądu Najwyższego. Wprawdzie niefortunne brzmienie niektórych przepisów ustawy⁴⁰ może świadczyć o zaskarżalności skargą również orzeczeń kończących postępowanie w sprawach wydawanych przez Sąd Najwyższy, jednakże ze względów systemowych należy zdecydowanie odrzucić taką możliwość. Skarga umożliwia zaskarżenie każdego prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego⁴¹, co odnosi się zarówno do orzeczeń merytorycznych, jak i kończących postępowanie w sprawie w sposób formalny.

Wprowadzenie instrumentu skargowego powiązано z koniecznością zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej (art. 89 § 1 ustawy). Nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia został w piśmiennictwie określony jako „instrument totalny”⁴², który ma szeroki zakres przedmiotowy i temporalny, umożliwiający kontestowanie prawomocnych rozstrzygnięć sądu niezależnie od tego, czy i jakie środki prawne zostały wykorzystane w toku dotychczasowego orzeczenia. Skarga jest dopuszczalna w sytuacji, gdy kwestionowane orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Oznacza to, że strona najpierw powinna skorzystać z apelacji, skargi kasacyjnej czy skargi o wznowienie postępowania. Obiektywna niemożność wzruszenia orzeczenia w inny sposób uprawnia do wystąpienia z wnioskiem o złożenie skargi nadzwyczajnej. Odnosi się to zarówno do sytuacji, w której strona wyczerpała inne środki zaskarżenia, jak i do orzeczeń, które uprawomocniły

³⁸ J. Gudowski, *Kasacja w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i prawnoporównawczych)*, Przegląd Legislacyjny 1999, nr 4, s. 21.

³⁹ Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 2003.

⁴⁰ Zgodnie z art. 89 § 3 ustawy skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania. Z kolei zgodnie z art. 94 § 2 ustawy o SN, jeżeli skarga nadzwyczajna dotyczy orzeczenia zapadłego w wyniku postępowania, w którego toku orzeczenie wydał Sąd Najwyższy, sprawę rozpoznaje Sąd Najwyższy w składzie 5 sędziów Sądu Najwyższego orzekających w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych oraz 2 ławników Sądu Najwyższego.

⁴¹ Skarga nadzwyczajna jest niedopuszczalna od wyroku ustalającego nieistnienie małżeństwa, orzekającego unieważnienie małżeństwa oraz w sprawach o rozwód, jeżeli choćby jedna ze stron po uprawomocnieniu się orzeczenia zawarła nowy związek małżeński, oraz od postanowienia o przysposobieniu (art. 90 § 3 ustawy). Analogiczne rozwiązanie było przyjęte na tle rewizji nadzwyczajnej.

⁴² D. Gruszecka, *Podstawy skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych – uwagi w kontekście „wypełniania luk w systemie środków zaskarżenia”*, *Palestra* 2018, nr 9, s. 27.

się na skutek niewniesienia środka odwoławczego⁴³. Wątpliwości budzi możliwość wniesienia skargi także wtedy, gdy strona w wyniku zaniedbania lub zaniechania nie podjęła wcześniej oczekiwanych od niej działań. Takie rozwiązanie powieliła wzorce obowiązujące w procesie socjalistycznym i dezawuuje założenie, że strona powinna prowadzić proces w poczuciu odpowiedzialności za własne działania⁴⁴. Może ono skłaniać strony do świadomego rezygnowania z innych środków prawnych na rzecz oczekiwania, że w ich sprawie zostanie sporządzona i wniesiona skarga nadzwyczajna.

4. Zgodnie z zamiarem polskiego ustawodawcy wprowadzenie skargi nadzwyczajnej ma służyć „przywróceniu podstawowego ładu prawnego przez wyeliminowanie z obrotu orzeczeń naruszających Konstytucję, rażąco naruszających prawo oraz oczywiście sprzecznych z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego”. Twierdzono, że „skarga nadzwyczajna ma charakter sprawiedliwości korygującej, przywracającej odpowiedni ład w zakresie podziału dóbr, a także naprawiającej społeczne niedostatki mechanizmów gospodarki rynkowej”⁴⁵.

Wskazane założenia znalazły odzwierciedlenie w podstawach skargi nadzwyczajnej, które zostały określone bardzo szeroko. Wyróżniono podstawę ogólną i podstawy szczególne⁴⁶. Podstawą ogólną skargi jest zapewnienie zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, natomiast art. 89 § 1 ustawy wymienia trzy podstawy szczególne, odnoszące się do następujących sytuacji: a) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji (pkt 1); b) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (pkt 2); c) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego (pkt 3).

Dopuszczalność konstruowania zarzutów skargi odnoszących się do sprzeczności ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału upodabnia skargę do zwykłego środka odwoławczego. Ustawa posługuje się ponadto wieloma pojęciami nieostrymi, których zakres niejednokrotnie się krzyżuje. Z kolei możliwość różnorodnego interpretowania użytego w art. 89 § 1 ustawy pojęcia „zasady sprawiedliwości społecznej” sprawia, że rozstrzygnięcia mogą być narażone na daleko posuniętą uznaniowość⁴⁷.

Zmodyfikowano przyjmowane i dotychczas niekwestionowane założenie, że kognicja i działalność Sądu Najwyższego powinna być przede wszystkim nakierowana na ochronę interesu publicznego. Ochrona interesu publicznego w działalności jurysdykcyjnej SN znajduje odzwierciedlenie w dążeniu do za-

⁴³ W wypadku wcześniejszej rewizji nadzwyczajnej ponad 60% rozpatrywanych podań dotyczyło spraw, które nie przeszły przez sąd drugiej instancji; T. Ereciński, *Kilka uwag...*, s. 98.

⁴⁴ J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Soltysiańskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005, s. 1029.

⁴⁵ K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 56.

⁴⁶ K. Szczucki, *Ustawa...*, s. 460 i n.

⁴⁷ T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 12.

pewnienia jednolitości orzecznictwa⁴⁸. Postępowanie przed Sądem Najwyższym powinno z założenia ograniczać się do kontroli stosowania prawa⁴⁹, w przeciwnym razie mamy do czynienia z pełnieniem przez niego roli sądu powszechnego. Ukształtowanie podstaw skargi w sposób określony w art. 89 ustawy sprawia, że Sąd Najwyższy stał się organem powołanym bezpośrednio do sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez kontrolowanie prawomocnych orzeczeń sądowych wydawanych przez sądy powszechne wszystkich szczebli.

Wątpliwości budzi możliwość dokonywania weryfikacji ustaleń faktycznych przez Sąd Najwyższy rozpoznający skargi nadzwyczajne⁵⁰. Organ ten przestaje w tym wypadku pełnić przypisaną mu naturalną rolę sądu prawa⁵¹. Co więcej, w europejskich systemach prawa procesowego standardem jest dwukrotne badanie strony faktycznej sprawy, a nawet dopuszcza się możliwość jej oceny wyłącznie w jednej instancji⁵². Polski ustawodawca przyjął możliwość trzykrotnego badania podstawy faktycznej spraw cywilnych. Multiplikacja etapów postępowania, w których następuje badanie i weryfikacja faktów, nie gwarantuje lepszego wyjaśnienia okoliczności faktycznych, zaś bez wątpienia prowadzi do wydłużenia postępowania i sprzyja jego przewlekłości.

Zakres zastosowania skargi nadzwyczajnej jest częściowo zbieżny z innymi nadzwyczajnymi środkami zaskarżenia. Zachodzi podobieństwo między podstawami skargi nadzwyczajnej a niektórymi podstawami skargi kasacyjnej, skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz skargi o wznowienie postępowania. Przykładowo, w odniesieniu do skargi kasacyjnej podstawą może być wyłącznie naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie lub naruszenie przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 k.p.c.)⁵³. Zakres skargi nadzwyczajnej zdecydowanie wykracza poza te ramy.

Powyższe uwagi rodzą poważne wątpliwości co do przejrzystości spójności przyjętych rozwiązań⁵⁴. Krytycznie należy ocenić zwłaszcza zbyt ogólne ujęcie podstaw skargi nadzwyczajnej. Na tle rewizji nadzwyczajnej ustawa również posługiwała się nieokreślonym pojęciem „interes PRL”. Z perspektywy czasu moż-

⁴⁸ J. Gudowski, *Pogląd na kasację...*, s. 156 i n.

⁴⁹ FK. Fierich, *Postępowanie przed Sądem Najwyższym (skarga w przedmiocie kasacji)*, [w:] *Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem*, t. II, Kraków 1923, s. 20 i n.

⁵⁰ Na gruncie rewizji nadzwyczajnej możliwość taka wywoływała wątpliwości. Zob. M. Waligórski, *Gwarancja wykrycia prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, PiP 1953, nr 8–9, s. 276 i n.

⁵¹ W. Sanetra, *O roli Sądu Najwyższego w zapewnianiu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądowego*, Przegląd Sądowy 2006, nr 9, s. 14 i n.

⁵² P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność i kształt apelacji w postępowaniu cywilnym – perspektywy przyszłej regulacji z uwzględnieniem standardów konstytucyjnych i międzynarodowych*, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 282 i n.

⁵³ T. Zembrzuski, *Skarga kasacyjna...*, s. 316 i n.

⁵⁴ M. Balcerzak, *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego w kontekście skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, *Paestra* 2018, nr 1–2, s. 19; D. Gruszecka, *Podstawy skargi nadzwyczajnej...*, s. 28 i n.

na stwierdzić, że „interes Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stał się wartością bez granic, a zamach na każde niewygodne orzeczenie nie stwarzał poważniejszych trudności, w związku z czym spadała pewność obrotu i gasły wszelkie walory prawomocności”⁵⁵. Nie można wprawdzie stawiać znaku równości między ówczesną podstawą a współczesnym odwołaniem do „zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej”, lecz od regulacji ustawowej powinno się oczekiwać większej precyzji i jednoznaczności przy określaniu zakresu środka zaskarżenia.

5. Zgodnie z art. 89 § 2 ustawy skargę nadzwyczajną może wnieść Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz, w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁶, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów⁵⁷. Legitymacja do wniesienia środka zaskarżenia została w sposób wyczerpujący uregulowana w ustawie.

Decyzja o sporządzeniu nadzwyczajnego środka zaskarżenia nie leży w gestii stron. Podobnie jak w wypadku rewizji nadzwyczajnej strona została pozbawiona uprawnienia do jej wniesienia na rzecz określonych podmiotów i instytucji o charakterze publicznym. Zainteresowany podmiot może wyłącznie wystąpić z wnioskiem do uprawnionego organu lub nawet do kilku z nich. Ustawa nie precyzuje jednak sposobu i formy, w której należy zwrócić się z żądaniem do uprawnionego podmiotu, który może pozytywne lub negatywne rozpoznać podanie strony, a w niektórych wypadkach nawet pozostawić je bez rozpoznania. Podmioty legitymowane mają obowiązek zweryfikować, czy w konkretnym wypadku „w sposób rażący naruszone zostały pryncypia wynikające z zasady sprawiedliwości”⁵⁸.

Takie ukształtowanie legitymacji do wniesienia skargi nadzwyczajnej oznacza, że strona, która kwestionuje orzeczenie rozstrzygające o jej prawach i obowiązkach, występuje wyłącznie w roli petenta względem organów państwa. Na przykładzie rewizji nadzwyczajnej wskazywano, że oddanie środka zaskarżenia do dyspozycji czynnika urzędowego stanowiło narzędzie manipulacji, a w społeczeństwie kreowało i utrzymywało postawy klientystyczne⁵⁹. Jest to rozwiązanie antyobywatelskie, a z perspektywy stron stosunków prawnych trudno uznać skargę za racjonalny i efektywny środek prawny. Co więcej, sporządzenie

⁵⁵ J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 247 i n.

⁵⁶ Wątpliwości wywołuje wyposażenie Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej w legitymację do wniesienia skargi nadzwyczajnej. Podmiot ten bowiem stoi na czele instytucji wykonującej zastępstwo procesowe Skarbu Państwa i innych określonych podmiotów. Może być zatem zainteresowany wzruszaniem orzeczeń wydawanych w sprawach, w których brała udział Prokuratura Generalna. Zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 59 i n.; T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 11 i n.

⁵⁷ W pierwotnej wersji projektu uprawnienie do wniesienia skargi miało przysługiwać grupie co najmniej 30 posłów lub 20 senatorów.

⁵⁸ Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 2003.

⁵⁹ J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 247.

i wniesienie skargi nadzwyczajnej może być wywołane nie tylko złożeniem wniosku zainteresowanej strony, lecz może także nastąpić z urzędu w razie powzięcia stosownych informacji uzasadniających takie działanie. Pozbawienie stron procesu cywilnego wpływu na wszczęcie i przebieg postępowania ze skargi nadzwyczajnej stanowi naruszenie prawa do rzetelnego procesu.

Zgodnie z art. 90 § 1 ustawy od tego samego orzeczenia w interesie tej samej strony skarga nadzwyczajna może być wniesiona tylko raz⁶⁰. Ograniczenie to nie odnosi się jednak do postępowania w sprawie, lecz do konkretnego zaskarżonego orzeczenia. Dopuszczalne jest ponowne złożenie skargi w interesie strony przeciwnej, a zatem postępowanie skargowe może zostać ponowione, natomiast w postępowaniu nieprocesowym, w którym może występować większa liczba uczestników, skarga może być wnoszona wielokrotnie. W razie uwzględnienia skargi nadzwyczajnej oraz uchylecia zaskarżonego orzeczenia konieczne jest wydanie nowego orzeczenia, które z chwilą uprawomocnienia się będzie zaskarżalne (kolejną) skargą nadzwyczajną. Istnieje zatem realne ryzyko multiplikacji skarg nadzwyczajnych w ramach postępowania w konkretnej sprawie cywilnej.

Granice czasowe dopuszczalności skargi nadzwyczajnej są bardzo szerokie. Skargę wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania (art. 89 § 3 ustawy). Tak długi termin podważa stabilność orzeczeń sądowych i rodzi niepewność co do ich trwałości. Ochrona prawna nabiera cech tymczasowości, przez co nie gwarantuje w pełni realizacji funkcji sądowego rozstrzygnięcia spraw w postaci przesądzenia w sposób wiążący tego, co jest prawem w danej sprawie⁶¹.

Co więcej, w okresie trzech lat od wejścia w życie ustawy możliwe jest zaskarżenie wszystkich orzeczeń, które uprawomocniły się po 17.10.1997 r., tj. po wejściu w życie obowiązującej Konstytucji. Praktyka zweryfikuje, w jakim stopniu możliwość ta zostanie wykorzystana przez podmioty uprawnione do wniesienia skargi nadzwyczajnej.

6. Rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych zostało powierzono nowo utworzonej Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Sądu Najwyższego. Sąd orzeka w składzie dwóch sędziów Sądu Najwyższego oraz ławnika Sądu Najwyższego⁶². Przyjęto założenie, że udział tzw. czynnika społecznego w działalności orzeczniczej Sądu Najwyższego ma służyć zapewnieniu należytej kontroli społecznej. Rozwiązanie takie należy do rzadkości w systemach prawnych państw europejskich, dotychczas nie obowiązywało w polskim postępowaniu cywilnym i jego wprowadzenie spotkało się z krytyką⁶³.

⁶⁰ W wypadku rewizji nadzwyczajnej art. 417 § 3 k.p.c. wprowadzał zakaz rewizji nadzwyczajnej od orzeczenia Sądu Najwyższego, wydanego w następstwie złożenia rewizji nadzwyczajnej.

⁶¹ T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 13.

⁶² Ławnicy Sądu Najwyższego są wybierani przez Senat (art. 61 § 2 ustawy), tj. przez organ władzy ustawodawczej.

⁶³ Podnosi się, że orzekanie w Sądzie Najwyższym wymaga wykształcenia prawniczego i wieloletniego doświadczenia. Zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 64 i n.

Stwierdzenie braku podstawy do uchylenia zaskarżonego orzeczenia powoduje oddalenie skargi nadzwyczajnej. Uwzględnienie skargi nadzwyczajnej oznacza uchylenie zaskarżonego orzeczenia w całości lub w części. Zgodnie z art. 91 ustawy Sąd Najwyższy, stosownie do wyników postępowania, orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania, ewentualnie umarza postępowanie. Orzekanie w przedmiocie skargi nadzwyczajnej łączy w sobie obydwie możliwe następstwa uwzględnienia środka zaskarżenia, tj. skutek reformatoryjny (*iudicium rescissorium*) i skutek kasatoryjny (*iudicium rescindens*). Rodzaj rozstrzygnięcia zależy od rodzaju stwierdzonych uchybień, jednak brzmienie ustawy wskazuje, że zmiana zaskarżonego orzeczenia jest preferowanym następstwem uwzględnienia skargi nadzwyczajnej⁶⁴. Ustawodawca wskazał, że orzeczenie kasatoryjne może zostać wydane dopiero wówczas, gdy nie jest możliwe wydanie przez SN orzeczenia co do istoty sprawy.

W sytuacji, w której zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne⁶⁵, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa. W takim wypadku Sąd ma obowiązek wskazać powody wydania takiego rozstrzygnięcia.

W zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy o Sądzie Najwyższym do postępowania ze skargi nadzwyczajnej stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o skardze kasacyjnej.

7. Wprowadzeniu skargi nadzwyczajnej do polskiego systemu środków zaskarżenia towarzyszyło przeświadczenie, że ma ona urzeczywistnić społeczne oczekiwania, aby „wyroki sądowe były sprawiedliwe, wydawane w oparciu o prawidłowo zinterpretowane przepisy prawa oraz odzwierciedlały zebrany i poprawnie oceniony materiał dowodowy”. Argumentacja taka trafia na podatny grunt w społeczeństwie, jednak opiera się na wątpliwym założeniu, że wprowadzenie kolejnego środka prawnego rzeczywiście definitywnie wyeliminuje krytykowane zjawisko rażąco niesprawiedliwych prawomocnych orzeczeń sądowych. Orzeczenie wydane w wyniku rozpoznania skargi nadzwyczajnej może również okazać się obiektywnie rażąco niesprawiedliwe i krzywdzące stronę. Powstaje wówczas pytanie, czy idąc tym tokiem rozumowania, nie należałoby zapewnić kolejnego środka prawnego, który w jakimś stopniu znów by ograniczył liczbę pozostających w obrocie prawnym wadliwych rozstrzygnięć sądowych.

Wydaje się, że liczba instancji oraz dostępnych środków zaskarżenia powinna być kompromisem między tendencją do zapewnienia trafnego i skontrolowanego rozstrzygnięcia sądu a tendencją do uzyskania szybkiego i definitywnego zakończenia sporu⁶⁶. Rozwiązania wprowadzone ustawą z 8.12.2017 r. zaburzają wypracowany kompromis między absolutną stabilnością prawomocnych orzeczeń a potrzebą naprawienia każdego błędnego orzeczenia. Współ-

⁶⁴ W wypadku skargi kasacyjnej zasadą jest uchylenie zaskarżonego orzeczenia, a orzekanie reformatoryjne ma charakter wyjątkowy.

⁶⁵ Jako przykłady takich sytuacji ustawa wskazuje upływ pięciu lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia oraz ryzyko naruszenia międzynarodowych zobowiązań Rzeczypospolitej Polskiej.

⁶⁶ A. Oklejak, *Z problematyki zaskarżalności orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym*, Studia Cywilistyczne 1975, t. XXV–XXVI, s. 222 i n.

czesny ustawodawca uznał, że stabilność prawomocnych orzeczeń sądowych jest wprawdzie jedną z wartości zakorzenionych w Konstytucji, której nie należy jednak bronić za wszelką cenę. Zakres i sposób obrony tej wartości został znacząco ograniczony. W pewnym sensie stabilność orzeczeń przeciwstawiono zasadzie sprawiedliwości⁶⁷.

Rozbudowanie katalogu nadzwyczajnych środków zaskarżenia w polskim postępowaniu cywilnym wywołuje liczne wątpliwości na tle relacji między funkcjonującymi równolegle skargami. Wynika to po części z nieuregulowania tych kwestii przez ustawodawcę lub uczynienia tego w sposób fragmentaryczny⁶⁸. Należy mieć na względzie, że skarga nadzwyczajna powinna mieć charakter subsidiary, a zatem strona powinna w pierwszej kolejności wykorzystać przysługujące jej środki prawne. Wydaje się, że z perspektywy pierwszeństwa (kolejności wnoszenia) środków zaskarżenia skarga nadzwyczajna ustępuje innym, zarówno zwyczajnym, jak i nadzwyczajnym środkom zaskarżenia, lecz ma pierwszeństwo przed skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, która, w przeciwieństwie do skargi kasacyjnej i skargi o wznowienie postępowania, nie służy do wzruszania prawomocnych orzeczeń⁶⁹. Już pierwsze doświadczenia wskazują, że wprowadzenie skargi nadzwyczajnej w znaczący sposób wpłynęło na ograniczenie dopuszczalności skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, z których zdecydowana większość, jako niedopuszczalna, podlega obecnie odrzuceniu^{70, 71}.

W piśmiennictwie dominują obawy odnoszące się do ryzyka występowania zakłóceń w funkcjonowaniu porządku prawnego i całego systemu wymiaru sprawiedliwości⁷². Wyrażono wątpliwość, że składanie w sprawach cywilnych skarg nadzwyczajnych od orzeczeń, w których wnoszono już inne nadzwyczajne środki zaskarżenia, może wiązać się ze wzrostem liczby środków zaskarżenia i długości postępowania do rozmiarów nieakceptowalnych z punktu widzenia pewności prawa i stabilności orzeczeń⁷³. Strony postępowań cywilnych zyskały jednak

⁶⁷ K. Szczucki, *Ustawa...*, s. 458.

⁶⁸ W uzasadnieniu projektu ustawy odniesiono się wyłącznie do związku skargi nadzwyczajnej ze skargą kasacyjną oraz ze skargą konstytucyjną.

⁶⁹ T. Zembrzuski, *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, Przegląd Sądowy 2019, nr 2, s. 28 i n.

⁷⁰ Sąd Najwyższy w postanowieniu z 30.08.2018 r., III CNP 9/18 (OSNC 2018, nr 12, poz. 121) stwierdził, że po wejściu w życie nowej ustawy o Sądzie Najwyższym strona wnosząca skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia musi wykazać, że złożyła do uprawnionego organu wnioski o wniesienie skargi nadzwyczajnej i nie został on uwzględniony. Natomiast w postanowieniu z 24.10.2018 r., II CNP 48/17 (LEX nr 2568626) Sąd Najwyższy wskazał, że strona, która wniosła skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przed wejściem w życie ustawy wprowadzającej skargę nadzwyczajną, jest zobowiązana do wykazania, że nie jest możliwe wniesienie skargi nadzwyczajnej pod rygorem odrzucenia wniesionej skargi.

⁷¹ T. Zembrzuski, *Wpływ...*, s. 29 i n.

⁷² M. Balcerzak, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 11 i n.; D. Gruszecka, *Podstawy skargi nadzwyczajnej...*, s. 27 i n.; T. Erciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 18.

⁷³ Zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 61 i n.

dotatkowy nadzwyczajny środek zaskarżenia, na którego wniesienie nie mają jednak realnego wpływu.

Ze względu na liczne podobieństwa do funkcjonującej wcześniej rewizji nadzwyczajnej można postawić pytanie, czy środek zaskarżenia wprowadzony ustawą z 2018 r. okaże się rozwiązaniem cennym i pożądanym na wzór funkcjonującej w niektórych systemach prawnych kasacji w obronie prawa, czy też będzie źródłem chaosu, wątpliwości i kontrowersji. Negatywne doświadczenia z okresu PRL – w tym zwłaszcza wskazujące na antydemokratyczny i biurokratyczny charakter rewizji nadzwyczajnej⁷⁴ – uwiidocznily, że możliwość uznaniowego dążenia do podważania prawomocnych orzeczeń, która „miała korygować w skali całego państwa niesłuszne i niesprawiedliwe orzeczenia”⁷⁵, może prowadzić do stanu niepewności prawnej.

Praktyka zweryfikuje zarówno nadzieje, jak i obawy podnoszone pod adresem nowej instytucji prawa procesowego w Polsce. Nie należy *a priori* zakładać, że nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia zdestabilizuje system prawny w Polsce, chociaż wystąpienie pewnych zakłóceń jego funkcjonowania wydaje się realne. Można wyrazić nadzieję, że zakres zastosowania skargi nadzwyczajnej w praktyce okaże się ograniczony i będzie się odnosić do wypadków szczególnego oraz rażącego naruszenia prawa. Wydaje się, że pozbawienie stron realnego wpływu na możliwość wniesienia środka zaskarżenia stanie się czynnikiem istotnie ograniczającym liczbę sporządzanych skarg. Istotne znaczenie może mieć także oczekiwanie, by strona występująca z wnioskiem o sporządzenie skargi wykazała w sposób jednoznaczny, że kwestionowane orzeczenie nie może być uchylone ani zmienione na podstawie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia oraz że zachodzą szczególne względy określone w art. 89 § 1 ustawy. Zapewne w niektórych wypadkach Sąd Najwyższy uzna, że potrzeba ponownego rozpoznania sprawy przeważa nad potrzebą ochrony stabilności rozstrzygnięć, co uzasadni rezygnację z formalnej prawomocności orzeczenia i podważy skutki powagi rzeczy osądzonej.

Extraordinary Complaint in Civil Proceedings under Polish Law

Legal certainty requires respect for the principle of formal validity of judgments, and consequences of the *res judicata* in civil proceedings. The system of appeal measures in civil proceedings under the Polish law has evolved considerably over the years. The Act on the Supreme Court of 8 December 2017 introduced a new legal measure allowing to set aside final judgments which ended the respective proceedings. The said measure is called ‘extraordinary

⁷⁴ J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 247 i n.

⁷⁵ L. Penner, *Rewizja nadzwyczajna. Kilka uwag na tle praktyki*, Nowe Prawo 1953, nr 8–9.

complaint'. Literature has referred to this extraordinary measure of appeal as a total instrument with considerable substantive and temporal scope, which enables challenging final judgements regardless of whether any legal measures had been applied in the course of the respective proceedings, and of the type of measures used. Although parties to civil proceedings have gained another extraordinary measure of appeal, they have no real influence over its application. Literature is dominated by concerns that the legal order and the operation of the entire justice system may be disturbed. One should not assume a priori that the new extraordinary measure of appeal will destabilise the legal system in Poland – albeit certain operational problems seem likely.

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne, system środków zaskarżenia, nadzwyczajne środki zaskarżenia, skarga nadzwyczajna, rewizja nadzwyczajna, formalna prawomocność orzeczeń, stabilność orzeczeń.

Keywords: *civil proceedings, system of appeal measures, extraordinary appeal measures, extraordinary complaint, extraordinary review, formal validity of judgments, stability of court judgments*

Bibliografia

- Balcerzak M., *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego w kontekście skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Palestra 2018, nr 1–2
- Dobrzański B., Krajewski J., *Środki odwoławcze. Wznowienie postępowania. Rewizja nadzwyczajna*, Katowice 1965–1966
- Ereciński T., *Kilka uwag o modelu kasacji w sprawach cywilnych*, [w:] *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci prof. Tomasza Dybowskiego*, *Studia Iuridica* 1994, t. XXI
- Ereciński T., *Ograniczenia w dostępności do kasacji w sprawach cywilnych*, [w:] *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci sędziego Janusza Pietrzykowskiego*, Warszawa 2000
- Ereciński T., [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. Ereciński T., *Środki zaskarżenia*, t. III, cz. 1, red. J. Gudowski, Warszawa 2013
- Ereciński T., *O nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego w ogólności*, *Przegląd Sądowy* 1996, nr 10
- Michalska-Marciniak M., *Formy ograniczenia dostępu do sądu wyższego w sprawach cywilnych (analiza modelu teoretycznego)*, [w:] *Aequitas sequitur legem. Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin Profesora Andrzeja Zielińskiego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, G. Jędrejek, Warszawa 2014
- Fierich F.K., *Postępowanie przed Sądem Najwyższym (skarga w przedmiocie kasacji)*, [w:] *Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem*, t. II, Kraków 1923
- Góra-Błaszczkowska A., *Skarga nadzwyczajna i wniosek o unieważnienie prawomocnego orzeczenia według ustawy o Sądzie Najwyższym z 8.12.2017 r.*

- [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018
- Gruszecka D., *Podstawy skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych – uwagi w kontekście „wypełniania luk w systemie środków zaskarżania”*, *Palestra* 2018, nr 9
- Grzegorzczak P., *Dopuszczalność i kształt apelacji w postępowaniu cywilnym – perspektywy przyszłej regulacji z uwzględnieniem standardów konstytucyjnych i międzynarodowych*, [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014
- Grzegorzczak P., *Stabilność prawomocnych orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych*, [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010
- Gudowski J., *Kasacja w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i prawnoporównawczych)*, *Przegląd Legislacyjny* 1999, nr 4
- Gudowski J., *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005
- Gudowski J., *Pogląd na apelację*, [w:] *Aurea Praxis. Aurea Theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011
- Gudowski J., *Pogląd na kasację*, [w:] *Proces cywilny. Nauka. Kodyfikacja. Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012
- Gudowski J., *Węzłowe problemy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 1
- Hanausek S., *System zaskarżania orzeczeń sądowych w nowym polskim postępowaniu cywilnym*, *Studia Cywilistyczne* 1967, nr 9
- Kalinowski S., *Rewizja nadzwyczajna w polskim procesie karnym*, Warszawa 1954
- Krajewski J., *Nadzór judykacyjny nad prawomocnymi orzeczeniami w polskim procesie cywilnym*, Toruń 1963
- Miączyński A., *Z dyskusyjnej problematyki rewizji nadzwyczajnej w postępowaniu cywilnym*, *Studia Cywilistyczne* 1967, t. X
- Oklejak A., *Z problematyki zaskarżalności orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. XXV–XXVI
- Piasecki K., *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny*, Warszawa 1970
- Penner L., *Rewizja nadzwyczajna. Kilka uwag na tle praktyki*, *Nowe Prawo* 1953, nr 8–9
- Resich Z., *Nauka o ustroju organów ochrony prawnej*, Warszawa 1970
- Resich Z., *Rewizja nadzwyczajna w procesie cywilnym*, *Studia Cywilistyczne* 1975, t. XXV–XXVI
- Rudnicki S., *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, *Przegląd Sądowy* 1993, nr 6
- Rusek F., *Założenia i podstawy rewizji nadzwyczajnej*, *Nowe Prawo* 1973, nr 9
- Sanetra W., *O roli Sądu Najwyższego w zapewnianiu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądowego*, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 9
- Siedlecki W., *System środków zaskarżania według nowego kodeksu postępowania cywilnego*, *PiP* 1965, nr 5–6

- Siedlecki W., *Z prac Komisji Kodyfikacyjnej nad nowym kodeksem postępowania cywilnego PRL*, Studia Cywilistyczne 1961, t. I
- Szczucki K., *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018
- Zembrzuski T., *Ewolucja charakteru skargi kasacyjnej w polskim postępowaniu cywilnym*, [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009
- Zembrzuski T., *Extraordinary Complaint in Civil Proceedings under Polish Law*, AJEE Journal (Access to Justice in Eastern Europe) 2019, nr 2
- Zembrzuski T., *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, Przegląd Sądowy 2019, nr 2
- Zembrzuski T., *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011
- Zieliński A., *Konstytucyjny standard instancyjności postępowania sądowego*, PiP 2005, nr 11